

навіть заборонами. Світовою спільнотою розроблено правові межі толерантності, які сформульовано в міжнародних актах. Саме таке поєднання характеризує міжнародні стандарти діяльності правоохоронних органів, визначає порядок і умови взаємин правоохоронних органів з громадянським суспільством і державою. Україна, яка прагне стати повноправним членом світового співтовариства, для вдосконалення діяльності працівників МВС України має імплементувати відповідні міжнародно-правові стандарти діяльності поліції. Адаптація у практичній діяльності органів внутрішніх справ міжнародно-правових норм, які закріплюють і охороняють права людини, впливатиме також і на толерантну правосвідомість працівників ОВС, що є особливо важливим для такої багатонаціональної, багатоконфесійної країни, якою є Україна.

УДК 343.226 (091) : 340.15 (477)

І.В. Козич

**ОКРЕМІ ПРОЯВИ ПОЛІТИКИ
В СФЕРІ БОРЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ
НАСИЛЬСТВА, В РАДЯНСЬКУ ДОБУ**

У статті проаналізовані основні тенденції кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, в Радянську епоху.

Ключові слова: *кримінально-правова політика, Радянська доба, насильство, терор, смертна кара.*

В статье проанализированы основные тенденции уголовно-правовой политики в сфере борьбы с преступлениями, которые совершаются с применением насилия, в Советскую эпоху.

Ключевые слова: *уголовно-правовая политика, Советский период, насилие, террор, смертная казнь.*

In the article main tendencies of the Soviet Union criminal law politics in the sphere of combating violent crimes are analyzed.

Key words: *criminal law politics, Soviet period, violence, terror, capital punishment.*

Актуальність. "Человек, Божье творенье, не может избежать насилия, он принужден жить в нем или ищет его дабы получить удовольствие. Поэтому насилие нельзя свести к социальной патологии, а следует рассматривать как естественное свойство человека, как неотъемлемую часть его жизни" [1, с. 198]. Такі слова В.Зеленського приводять

до невтішного висновку, з яким погоджуються абсолютна більшість вчених - представників різних галузей науки: насильство супроводжує життя людини, воно в різних проявах існувало у всі часи, епохи, при різних правителях і існує сьогодні.

Насильство як одна з форм суспільно небезпечної поведінки детерміновано соціально-економічними, політичними і морально-психологічними умовами життя суспільства. Через міжгалузеву категорію "насильство" можна простежити зв'язок кримінально-правової науки з неюрідичними науками (соціально економічною, філософською, психологічною, медичною, педагогічною). Таким чином, проблеми насильства, а особливо кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, не втрачають свої актуальності і на сьогоднішньому етапі.

Постановка проблеми. Історія кримінально-правової політики України уже була детально досліджена П. Л. Фрісом [1; 2]. Варто погодитись із запропонованою ним періодизацією кримінально-правової політики України, з вказівкою на те, що для кримінально-правової політики визначальною ознакою є наявність на певний історичний момент державності [2, с. 97-98]. Так, цілком слушною є позиція вказаного автора, що "з середини XVIII ст. по 1917 рік ... Україна перебувала у складі Російської імперії і на її території в повному обсязі діяло законодавство (у т.ч. кримінальне) метрополії. У цей період проведення Україною, яка була повністю позбавлена державної самостійності, а звідси і самостійності у питаннях створення національного законодавства, власної кримінально-політики було неможливим" [24, с. 98].

З цього приводу слід зауважити, що в аспекті історико-компаративістського підходу до вивчення кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, варто розділяти поняття "кримінально правова політика (певної) держави" та "кримінально-правова політика на певній території". Адже цілком очевидним є той факт, що політика Російської імперії у вказаний період, як і кримінально-правова політика Радянського Союзу мали значний вплив на формування і розвиток кримінально-правової політики України в періоди своєї незалежності.

Виходячи з цього, **метою** даної статті є аналіз окремих проявів кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, в Радянську епоху.

Виклад основного матеріалу. В радянську добу основним завданням кримінально-правової політики, як і всієї державної політики, було вирішення питання захисту нового режиму. Кримінальне право

було чи не найдієвішим інструментом для вирішення цієї задачі.

Показовою в даному аспекті була політика "червоного терору". Червоний терор — офіційна політика придушення політичних і потенційних противників насильницькими методами, яку здійснювали більшовики в роки громадянської війни. Ініціатором і натхненником масового терору був В. Ленін. Після захоплення влади більшовиками він переконав своїх соратників у необхідності застосування "найжорсткішого революційного терору". 20.12.1917 р. було створено спеціальний орган — Всеросійську надзвичайну комісію для боротьби з контрреволюцією, спекуляцією та саботажем (ВЧК), яка стала головним знаряддям більшовицького терору. 5.09.1918 р. Раднарком прийняв постанову, яка надавала насильницькій політиці офіційного, державного характеру. Лише у відповідь на вбивство М. Урицького було розстріляно близько 500 заручників. Людей розстрілювали не тільки за їхні політичні погляди, а й за належність до "експлуаторських класів". Активно застосовувався метод заручництва. За будь-яку акцію, спрямовану проти більшовицького режиму, або навіть за поразку Червоної армії на фронті карали офіційно санкціонованим розстрілом сотні невинних людей. Придушуючі антибільшовицькі повстання, каральні загони знищували цілі села, вбивали дітей та жінок (напр., так діяли війська М. Тухачевського під час придушення селянського повстання в Тамбовській губернії в 1920-1921 рр.). Точних відомостей про кількість жертв червоного терору на даний момент немає. За офіційними джерелами, до грудня 1920 р. ВЧК розстріляла 12 733 особи.

На законодавчому рівні певного значення для кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, мали "Керівні засади з кримінального права РСФРР, які були затверджені 12 грудня 1919 р. ухвалою НКЮ РСФРР; Кримінальний кодекс Української СРР був затверджений Всеукраїнським Центральним Виконавським Комітетом 23 серпня 1922 р. і введений у дію з 15 вересня 1922 р. У цьому кодексі особлива частина була структурована на основі родових об'єктів; окремий розділ називався "злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи".

Особлива частина КК 1927 р., порівняно з КК 1922 р., характеризувалась посиленням кримінальної репресії — майже на третину зростає кількість злочинів, за які передбачалась смертна кара.

Взагалі, питання про вік, з якого настає кримінальна відповідальність, на різних етапах розвитку кримінального законодавства в СРСР вирішувалося по-різному і не завжди послідовно. Так, Декрет РНК

РРФСР від 14.01.1918 р. "Про комісії у справах неповнолітніх, обвинувачених в суспільно небезпечних діяннях", згідно з яким кримінальної відповідальності підлягали особи, що досягли 17 років на момент скоєння злочину, вже 4 травня 1920 р. був скасований Декретом РНК РРФСР "Про справи неповнолітніх, обвинувачених в суспільно небезпечних діях", який визначив, що особи, що скоїли злочини у віці до 18 років, за загальним правилом підлягають провадженню комісії у справах неповнолітніх. Проте, якщо комісія визнає неможливим застосувати медико-педагогічні заходи відносно неповнолітніх 14-18 років, справи про вчинення ними суспільно небезпечних дій підлягали передачі до суду.

Як уже зазначалось, не найпозитивніші сторінки в історії кримінально-правової-політики в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, на території нашої держави були пов'язані з посиленням покарання проти неповнолітніх громадян. Так, масовий голод 1931-1932 рр. змушував колгоспників виносити з поля зерно, а іноді і просто хлібні колоски. Дорослі часто посилали за цими колосками дітей. Жорстокі закони про покарання за викрадення суспільної (соціалістичною) власності незалежно від розмірів викраденого не обійшли стороною і дітей. Постановою ЦВК і РНК СРСР від 31.05.1935 р. "Про заходи боротьби із злочинністю неповнолітніх" кримінальна відповідальність за ряд злочинів встановлювалася з 12-річного віку. При цьому було встановлено, що: "Неповнолітні, починаючи з 12 річного віку, викриті у ... спричиненні насильства, тілесних ушкоджень, у вбивстві або спробі до вбивства, притягаються до кримінального суду із застосуванням усіх заходів кримінального покарання", в тому числі *смертної кари (виділено мною - І.К.)* [4].

В середині 1960 рр. реальна статистика, яка відобразила збільшення злочинності в країні на 30%, у зв'язку з наближенням 50-річчя Жовтневої революції туг же була "скоригована", показавши її зниження на 1,9% [5, с. 160-161]. Однак, несприятлива криміногенна обстановка зажадала від керівників держави і правоохоронних органів, зокрема, переламати розвиток небезпечної тенденції.

Найвищими партійними і радянськими органами було прийнято більше двох десятків постанов з питань вдосконалення роботи усієї правоохоронної системи країни: слідчого апарату, органів прокуратури і внутрішніх справ. Найважливішою з них стала постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 10 грудня 1965 р. [6, с. 20], згідно з якою ставився цілий ряд найважливіших завдань з більш повного і швидшого розкриття злочинів, розшуку злочинців і своєчасного притягнення їх до відповідальності, своєчасного припинення злочинної

діяльності антигромадських елементів, зміцнення і розширення зв'язку з громадськістю [6, с. 22]. Вказана постанова стала керівним документом для працівників усієї правоохоронної системи радянської держави аж до 70-их років

Величезну роль у сфері боротьби із злочинністю керівництво країни відводило первинним партійним, комсомольським, профспілковим організаціям, місцевим радам депутатів трудящих, керівникам підприємств, установ, колгоспів і радгоспів, керівникам громадських організацій. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 26 серпня 1967 р. було прийнято спеціальне Положення про громадських вихователів неповнолітніх, чинне до сьогоднішнього дня. Однак у цьому аспекті слід враховувати, що КК України на відміну від КК УРСР 1960 року, у ст. 105 вживає термін "вихователь", а не "громадський вихователь".

У 1966 р. був прийнятий великий пакет документів, пов'язаних з організаційним зміцненням, розширенням прав і можливостей органів охорони громадського порядку, посиленням прокурорського нагляду тощо, який не лише активізував боротьбу із зростаючою злочинністю, але і визначив перспективу політики в сфері боротьби зі злочинністю на тривалий період.

Комплексний підхід до вирішення проблем забезпечення законності і посилення каральної політики на рубежі 1960-1970 рр. привів до часткової стабілізації ситуації у сфері злочинності. Було відмічено зниження на 20% тяжких злочинів: вбивств, тяжких і менш тяжких тілесних ушкоджень, що вчинялися на 70% за побутовими мотивами в стані алкогольного сп'яніння.

Як недолік можна відмітити підготовку і підвищення кваліфікації кадрів юристів. У країні існувала система підвищення кваліфікації для слідчо-прокурорських працівників. Підвищення кваліфікації юристів, працюючих в інших сферах (народні судді, члени обласних і верховних судів та ін.), провадилося доволі обмежено.

Особливою кінця даного періоду стало зміцнення профілактичної служби в МВС. У складі Головного управління кримінального розшуку було створено управління, в структуру якого входили відділи загальної, індивідуальної профілактики, профілактики правопорушень неповнолітніх та ін.

Найбільш значним документом в цей період стала Конституція УРСР 1978 р., яка в ст. 6 встановлювала, що партія була "керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій". Це означало, що керівництво організацією і роботою правоохоронних органів ставало з того часу правом і обов'язком КПРС. Така практика породжувала

масу нерозв'язних проблем, пов'язаних зі взаємодією КПРС і правоохоронних органів. Здійснення партійними організаціями контролю і перевірки діяльності правоохоронних органів вступало в протиріччя з принципом незалежності суддів і підпорядкування органів прокуратури тільки Генеральному Прокуророві СРСР.

При цій особливості політичної системи в країні склалася ситуація, при якій відомства уникали брати на себе конкретні зобов'язання і проявляли розумну ініціативу в обстановці неухильного зростання злочинності.

Прийнятий 28 грудня 1960 р. Кримінальний кодекс УРСР (введений у дію з 1 квітня 1961 р.) виходив із принципів і загальних положень, встановлених Основами кримінального законодавства СРСР 1958 р. За роки свого існування - до 2001 року він зазнав значних змін, особливо в період незалежності України. У ньому вже чітко простежується структура злочинів, що вчиняються із застосуванням насильства, подібна до діючого КК України.

Висновки. Як бачимо, в радянську епоху кримінально-правова політика "обслуговувала" соціалістичний лад. При цьому глибокні блага людини, такі як, право на життя, на захист свого здоров'я від суспільно небезпечних посягань, залишалися на другому плані. В цій ситуації зовсім не викликає подиву те, що посягання на соціалістичну власність каралося значно суворіше, ніж посягання на життя людини. На жаль, окремі прояви тодішньої політики залишаються і в сучасному законодавстві України.

Використана література:

1. Зеленский В. Невыносимая легкость насилия (глубинно-психологический очерк) / В. Зеленский // Гуттенбюль А. Зловещее очарование насилия. - СПб. : Гуманитарное агентство "Академический проект", 2000. - 221 с.
2. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України. Монографія. - К.: АТІКА, 2005. - 124 с.
3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України / дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 [Електронний ресурс] / П.Л. Фріс; Нац. акад. внутр. справ України. - К., 2005. - 439 с.
4. Постанова ЦВК і РНК СРСР від 31.05.1935 р. "Про заходи боротьби із злочинністю неповнолітніх" [Електронний ресурс].
5. Лунеев В.В. Преступность XX века: мировые региональные и российские тенденции. - М., 2005.
6. Советское государство и право. - 1966. - № 4.